

אופקים פוליטיים

מיפוי הרוב השואף לטוב המשותף

חמש שנים של סקרים הממפים את הערכים החברתיים-פוליטיים של ישראל
כללי (2012), חרדים (2014), מזרחים (2016), ערבים (2017)

"הממצאים מאששים את הטיעון
שעמד בבסיס ההקמה של "שחרילת",
שאפשר למצוא שותפים בכל מקום,
אם מחפשים מעבר לסטריאטיפים,
בוחנים מגמות חברתיות חדשות
למטפחים אותן"

תקציר מנהלים

אופקים פוליטיים: מפת דרכים לטוב משותף

ע

תידה של ישראל צופן אפשרויות פוליטיות רבות יותר מכפי שנהוג לחשוב. הסטריאוטיפ הפופולרי של ארבעת השבטים שהגדיר הנשיא ריבלין רומז על מלחמת תרבות בין תפיסות עולם מתחרות שאף סותרות זו את זו ובאות לידי ביטוי גם בהזדהות פוליטית. סטריאוטיפ זה נטוע באמת בצורה חלקית בלבד. נתוני הסקרים מצביעים על ממצאים דרמטיים, לפיהם מבט מעמיק יותר אל הקבוצות החברתיות השונות בישראל חושף מגוון רחב יותר. סקרים שביצענו מציגים אפשרות לבריתות ולקשרים מסוגים שונים. במרכז העמוס של המפה הפוליטית ניתן לראות בכל אחד מהשבטים הישראליים דינמיות גוברת ביחס בין זהויות מסורתיות וליברליות שיוצרות אפשרויות חדשות, בינאריות פחות ומשולבות יותר: כך למשל, אדם יכול לזהות עצמו חרדי וישראלי, יהודי וישראלי או ערבי וישראלי. אופי השילובים הללו הוא זה שיעצב את הפוליטיקה של השנים הקרובות ואת הבריתות הפוליטיות שיכולות להיווצר.

גוונים דומיננטיים בקרב החברה החרדית נוטים למגמות של "התבדלות" לעומת "חזרה בתשובה" - שניהם שואפים להשאיר את החומה בין החרדים לשאר החברה הישראלית גבוהה ככל שניתן, או להפוך את תפיסת העולם החרדית לתפיסה הרווחת בקרב החברה הישראלית כולה. אך כמחצית מהחברה החרדית אינה משתייכת לאף אחת מהגישות הללו. החל מחרדים משתלבים, ההופכים בהדרגה לחלק מהמארג החברתי הרחב יותר ונוטים ימינה כמו שאר החברה, ועד אלו שנטייתם הפוליטית לשמאל במפה הפוליטית וחולקים חששות מוסריים עם חלקים אחרים בחברה הישראלית. ניתן לחוש שהשליטה והאחדות בפוליטיקה החרדית אינה מה שהייתה, ושיתופי פעולה פוליטיים חדשים הולכים ומתהווים. בבחירות המקומיות ב-2018, במיוחד בבית שמש ובירושלים, חרדים הצביעו למען מועמדים שאינם חרדים, והם בבחינת סנונית ראשונה המבשרת עתיד לבוא.

הנשיא ריבלין לא כלל מזרחים כשבט נפרד, אלא התייחס אליהם כחלק מהמחנות החילוני, הדתי או החרדי. אך אם נבחן מקרוב את אלו שמוצאם ממדינות צפון אפריקה והמזרח התיכון, נבחין שמרביתם יגדירו את זהותם כמורכבת במידה שווה מישראליות ויהדות, כאשר שני היבטים חשובים להם באותה מידה. בחירות פוליטיות הדורשות הזדהות עם צד אחד ולא האחר יתאימו פחות

לרוב הגדול של המזרחיים. תפיסות מסורתיות וחילוניות, והמופעים הפוליטיים הנובעים מהן, שלובות זו בזו, ומייצרות פוליטיקה מהסוג שמדבר אל הרוב הגדול. החברה הערבית בישראל, כמו החברה החרדית, עוברת שינויים גדולים. בעוד החברה הערבית נתפסת על ידי מרבית הישראלים היהודים כאוכלוסייה המתנכרת לישראל ולמדינה היהודית, תפיסה זו מייצגת למעשה רק מיעוט מקרב האוכלוסייה הערבית, ובמיוחד אליטה כלכלית-חברתית חילונית. אחוז ניכר מקרב האוכלוסייה הערבית מרוצה מחייהם, ורבים מעריכים את תרומתה של ישראל להזדמנויות הניצבות בפניהם ולרווחתם על אף האפליה המוסדית המוחשית שהם חווים. ערבים דתיים מסורתיים, המהווים רוב ניכר מקרב החברה הערבית בישראל, אינם שונים במהותם מחבריהם החילוניים מבחינת רצונם להיות חלק מהחברה - להתחבר ליהודים, להיכנס לשירות הציבורי בישראל. הם מרגישים בנוח בקרב יהודים ישראלים ורובם הגדול אינו חש פחד, אפילו בעתות של מתח עם שכנותיה הערביות של ישראל.

מצאנו שמרבית הישראלים מחוברים מאוד למסורת ובמקביל מחויבים לקיום חיים מודרניים. תפיסות ליברליות, בנוגע לתפקידן של נשים בבית, בשוק העבודה ובפוליטיקה, למשל, נמצאו בקרב רוב ניכר מקרב הנשאלים.

מצאנו גם הסכמה נרחבת בין כלל השבטים הישראליים על סדר יום אזרחי שמתבסס על כלכלה דמוקרטית יותר, מעבר לאפשרויות המצומצמות היום, של סוציאל-דמוקרטיה מול קפיטליזם.

ולבסוף, חשוב לציין כי רוב גדול של ישראלים מאמין שיש לו הכוח להשפיע ולשנות וזהו רכיב מרכזי ביצירתה של תרבות דמוקרטית תוססת.

משותפת למען טוב משותף. הממצאים מאששים את הטיעון שעמד בבסיס ההקמה של "שחרית" - שאפשר למצוא שותפים בכל מקום אם מחפשים מעבר לסטריאוטיפים, בוחנים מגמות חברתיות חדשות ומטפחים אותן.

"שחרית" נוסדה ב-2012 מתוך התחושה שהאופי המקוטב של הזירה הפוליטית בישראל אינו מייצג את כלל החברה הישראלית, וכי מדובר בעיקר בנבואה שמגשימה את עצמה. מתחת לרדאר, כך האמנו, מסתתרת מציאות אחרת. על אף העובדה כי עולמות שונים מחזיקים בחזונות שונים לחלוטין באשר לעתידה של ישראל, האמנו כי בקרב כל אחד מן "השבטים" בישראל קיימת תשוקה של ממש למציאת מכנה משותף כדי לבנות עתיד טוב יותר יחד. בחמש השנים האחרונות, עבדנו קשה כדי לפתח את אותו מכנה משותף - במחשבה ובמעשה - ויצרנו קהילה הולכת ומתפתחת של הוגים, מנהיגים חברתיים ופוליטיים ופעילים חברתיים מכל קצוות החברה הישראלית, המוכיחים שעתיד כזה אכן אפשרי. אחרי חמש שנים של עבודה ושיתופי פעולה בלתי צפויים, אנחנו מאמינים היום יותר מתמיד באופטימיות מתפתחת, המתמודדת עם המציאות הישראלית המורכבת מתוך מידה ראויה של תקווה.

סקרי "שחרית" הם סקרים ייחודיים שנועדו לסייע לנו בעבודתנו על ידי בחינה מעמיקה של החברה הישראלית, מיפוי קווי המתאר שלה וחשיפה של שותפים אפשריים לבריתות ומטרות משותפות. בעקבות סקר ראשוני בקרב 1,000 משתתפים המהווים מדגם מייצג של הקבוצות החברתיות המרכזיות בישראל התחלנו לחקור כל אחד מה"שבטים" בנפרד. התעניינו במיוחד בזרמים הנסתרים, שלרוב נעלמים מן העין כאשר מתייחסים לקבוצות כאל יחידה הומוגנית. סוציולוגים קבעו כבר, שכאשר "אנחנו" חושבים על הקבוצה "שלנו", בין אם "אנחנו" ליברלים, ערבים, חרדים, דתיים-לאומיים, יוצאי ח"ע או יוצאי אתיופיה, אנחנו יודעים לומר כי מדובר בקבוצה בעלת מגוון של נקודות מבט שלא ניתן לסכמה או לתארה במשפט אחד. "הם", לעומת זאת, נראים לנו תמיד חד-ממדיים: החל מהמתנחלים ו"מדינת תל אביב" ועד החרדים והערבים - "הם" תמיד נראים לנו אותו הדבר. כולנו יודעים שזה מגוחך, ובכל זאת מעדיפים להתעלם מההבדלים. בעזרת כלים סטטיסטיים של ניתוח גורמים ומקבצים, המשמשים בדרך כלל בשיווק כדי לזהות קהלי יעד גדולים, חילקנו כל אחת מהקבוצות שנחקרו למספר רב של תת-קבוצות, תיארו את ערכיהן המשותפים וגילינו שותפים פוטנציאליים לעבודה

מבוא

תחבורה ציבורית שתאפשר הגעה אליהם, 61% מהנשאלים תמכו בהסדר כזה. במקרה זה, הבטחות מחויבות ברורה לערך של שמירת השבת במרחב הציבורי, תאפשר תמיכה נרחבת יותר בסוג אחר של סטטוס-קוו. **מסגור מחדש של הדיון סביב המרחב הציבורי, במונחים יחסיים וככזה שתומך במרחב ציבורי יהודי, יכול לפתח לסוג אחר של שיח.**

כלכלה, מחאות חברתיות ושינוי חברתי

בעוד שהשיח הציבורי הישראלי מתמקד בעיקר במה שמפלג אותנו, עם התערורות המחאה החברתית בשנת 2011, הובילו נושאים כלכליים-חברתיים לקונצנזוס רחב. 70% מהמשיבים תמכו בתנועת המחאה החברתית, 43% מתוכם - באופן נלהב. (עם זאת, חשוב לציין כי המשיבים נחלקו בהבנתם את העקרונות שבבסיס המחאה החברתית - רבים ראו אותה "פשוט" כמרד צרכנים כנגד יוקר המחייה, בעוד שרבים אחרים ראו בה מחאה שמעלה שאלות יסודיות יותר בנוגע למערכת הכלכלית). כשנשאלו באופן כללי באיזו מדיניות כלכלית הם תומכים, דחו המשיבים באופן גורף את אפשרותו של תיקון הן מתוך תפיסה כלכלית עכשווית והן מתוך חזרה לגירסה מעודכנת של מדינת רווחה. 67% תמכו בשינוי המערכת, על בסיס של "כלכלה דמוקרטית יותר", בכל ההיבטים החברתיים. ולמעלה מ-80% מהמשיבים מאמינים שביכולתם להביא לשינוי חברתי בישראל, תחושה חיונית בקיום חברה דמוקרטית.

יהודים וערבים בישראל

79% מהמשיבים מקרב ערבים ישראלים מרוצים מחייהם בישראל, ו-57% מרגישים קשורים לחברה הישראלית, בעוד 31% מרגישים מנוכרים לה. מספרים אלה זוכים לאישוש במחקר נרחב יותר שערכנו ב-2017, בקרב האוכלוסיה הערבית, וניתן ללמוד מהם על תחושות אושר ושייכות בשעור גבוה בהרבה ממה שעולה לעתים קרובות בשיח הציבורי. שגשוג כלכלי וחיים בחברה פתוחה עם מערכת ממשל דמוקרטית, הם דברים שצויינו כבעלי ערך.

הקונפליקט

משיבים יהודים נחלקו בהתאם לקוים פוליטיים, בכל הנוגע לגורמים להתנגדותם להתקדמות לקראת הסכם שלום. בקרב המשיבים שזיהו עצמם עם הימין (כמו גם אלה שזיהו עצמם

השאלה: "ישנם כאלו שטוענים כי המדינה נועדה בראש ובראשונה לאזרחיה היהודים, בעוד שהערבים אמורים להיות אזרחים סוג ב'. האם את/ה מסכים/ה?" מציפה מיד את התגובה הצפויה בקרב יהודים ישראלים, אך גם את ניגודה. רוב גדול (מעל 80%) מקרב מי שמזהים את עצמם כמשתייכים ל'שמאל' לא הסכימו כצפוי, עם האמירה לעיל, בעוד שאחוז ניכר מה'ימין' (45%) הסכים עימה. שאר הנשאלים (אנשי מרכז; לא מזוהים פוליטית) התחלקו כצפוי, על פני כל הקשת הפוליטית. אם ננסה במקום לזהות את השמאלנים כתומכים באזרחות שווה, ואת הימנים כמי שמחזיקים בתפיסת אזרחות לא דמוקרטית, לשאל מי הם הימנים שתומכים באזרחות שווה (קרוב ל-50%) ומי הם השמאלנים (קצת מעל 10%) שאינם תומכים בכך, נגלה תמונה מעניינת. במילים אחרות, התפיסה הסטראוטיפית של החברה הישראלית מותירה אותנו מדשדשים במקום, בעוד שהרחבת הנתונים אל מעבר לסטראוטיפ מרחיבה את האפשרויות הפוליטיות באופן מרחיק לכת. הכרת 50% מהישראלים שמזדהים כימין פוליטי ועדיין תומכים באזרחות שווה לכולם, תוכל לסייע ביצירת חוזה חברתי אחר עם בסיס תמיכה נרחב יותר מזה שמתארת ההבחנה הנוכחית בין ימין-לשמאל. (יש לציין שרק 14% מהציבור היהודי בישראל מגדירים את עצמם כ'שמאל' - 8% מתוכם כשמאל מתון ו-6% כשמאל 'ממש' - בעוד 42% מגדירים את עצמם כימין, בהם 27% שמגדירים עצמם כמרכז ו-7% כעצמאיים/לא משוייכים לשום מפלגה).

מדינה יהודית, מדינה דתית

ניקח לדוגמא שאלות של דת ומדינה. אם במקום השאלה 'האם את/ה תומך/ת באופן עקרוני בנישואים אזרחיים?', נשאל 'האם תתמכו בחבר/ה שרוצה להינשא מחוץ למסד הרבני מסיבות עקרוניות?' 66% מהציבור היהודי בישראל יראו בכך לכל הפחות משהו מתקבל על הדעת, רבים אף יראו בכך אפשרות שהיו רוצים בה. התחושה הראשונית שלנו הייתה, שהסטת הדיון משיח תאורטי ועקרוני, לשיח אישי הנוגע למערכות-יחסים, תייצר קונצנזוס רחב יותר בנוגע לעניינים עקרוניים. כשאנשים נשאלו על תמיכתם בשמירת רוח השבת באמצעות סגירת רוב הפעילות המסחרית, אך תוך מתן אפשרות לארועי תרבות וכן

כ"א-פוליטיים"), שעור קבוע של 30% ציינו את מחויבותם לרעיון ארץ-ישראל השלימה כסיבה הראשונה להתנגדות לכל הסכם שלום, אם כי הרוב העלו גורמים אחרים. בקרב אנשי מרכז ושמאל, שיקולים ביטחוניים עמדו בראש הרשימה, גם כאן בשעור של כ-30%. למרבה העניין, בקרב משיבים מכל הקשת הפוליטית, התחושה כי הפלסטינים הם אלו שאינם מקבלים את זכותם של היהודים למדינה היתה הסיבה השנייה הנפוצה ביותר להתנגדות להסכם. נתונים אלה מראים כי המחויבות לארץ-ישראל השלימה אינה המניע המרכזי להתנגדות להתקדמות להסכם שלום, אפילו בימין; וכי בנוסף לשיקולים ביטחוניים, התחושה הקיימת בקרב יהודים כי זכותם למדינה אינה מוכרת בציבור הפלסטיני, והיא סיבה מרכזית להתנגדות לתהליך שלום, לכל רוחב הקשת הפוליטית היהודית בישראל.

בנוגע לשאלה ההפוכה - אלו גורמים מובילים לתמיכה אפשרית בהסכם - כל הצדדים מעניקים דירוג גבוה להעצמת הביטחון כגורם שישפיע על שיקוליהם בנוגע להסכם, בכללם גם אנשי שמאל שמציבים גורם זה במקום הראשון בחשיבותו. אנשי השמאל הם גם הקבוצה היחידה שמעניקה משקל משמעותי לשיקולים שנוגעים לשליטה על הפלסטינים ולשאלה האם לישראל יש זכות להימצא בשטחים, כסיבות להגיע להסכם. גם בקרב כל שאר הקבוצות, הפחד מהפיכתם של ערביי השטחים לאזרחי מדינת ישראל, הוצב כשיקול החשוב ביותר, ושיקולי הביטחון באו אחריו.

לבסוף, באופן גורף, כשהתבקשו לבחור בין שיקולי זכויות אדם לבין ביטחון, לכל רוחב המפה הפוליטית נבחרו שיקולי הביטחון, עם עליה צפויה באחוזים ככל שנעים ימינה על המפה הפוליטית.

מבוא

כדי להעמיק את הבנתנו ביחס למגמות השרויות במחלוקת בחברה החרדית, מיפינו שבעה אבות טיפוס בחברה החרדית. זהו תיאור ראשון מסוגו של החברה החרדית בהתאם לאשכולות ערכים, במקום התיאור הרווח שמבוסס על פילוג המשיבים בהתאם לקהילות המוצא החרדיות שלהם - הליטאית, החסידית, המזרחית, וכד'.

1. בד' אמותיו (או: חרדים "הארד-קור" - בדלנים 30.5%)

תת הקבוצה הגדולה ביותר. התכונות שמגדירות קבוצה זו הן שאיפתם להפרדה מוחלטת משאר הציבור ושאיתה ברורה להפיכת ישראל למדינת הלכה.

חברים בתת קבוצה זו מנהלים אורח חיים של אמונה ומחויבות לדת ללא פשרות. מחויבות זו מתבטאת בציות מוחלט לרבנים, בתמיכה חזקה בהפרדה מגדרית במרחב הציבורי, כולל במקומות עבודה, ובהתנגדות לכל תכנון משפחה. חברי קבוצה זו חיים בהסתגרות מפני הציבור הלא חרדי הן מבחינה חברתית והן מבחינה תרבותית. רובם מתגוררים בשכונות נפרדות ורק מעטים נכונים לגור בשכונות מעורבות, או להכיר חילונים. כיעדי חופשה, יהיה להם חשוב למצוא מקום חרדים בלבד. הם אינם מעוניינים בהשתלבות במדינת ישראל ואינם מזדהים עימה. מתוך כך הם מתנגדים - יותר מתת הקבוצות האחרות - לגיוס צעירים חרדים לצבא.

לרובם אין גישה לאינטרנט, והם אינם קוראים ספרים שמחבריהם חילונים או לא יהודים. הם מתנגדים ל"לימודי חול", ומעדיפים מערכת חינוך על טהרת הדת.

מאפיינים דמוגרפיים: הכנסתם של 2/3 מחברי קבוצה זו היא מתחת לממוצע (העניים ביותר בין כל תתי קבוצות), שליש מחברי תת קבוצה זו לומדים בישיבה, כמחצית מחבריה מזדהים כ"ליטאים" ויש להם יותר ילדים ביחס לחברי שאר הקבוצות.

2. להיות רוב במדינת הלכה (או: המשתלטים 21.7%)

התכונה שמגדירה את חברי קבוצה זו היא שאיפתם להשתלב במדינת ישראל. שאיפה זו מתבטאת בתמיכתם בגיוס לצבא של כל מי שאינם בני ישיבות ובתמיכתם בכניסת חרדים לשוק העבודה, אך מעל לכל הם מעוניינים לחיות במדינת הלכה.

חברי קבוצה ישמחו להיכרות עם לא חרדים, יזדהו עם המדינה, ופחות סביר שיביעו כלפיה ניכור. אחוז גבוה

חלק ניכר מהנתונים שנאספו, נראה במבט ראשון כתומך בתפיסות הסטראוטיפיות הרווחות ביחס לציבור החרדי בישראל. אחוז ניכר מהמשיבים תומך בציות לסמכות מנהיגות רבנית, גם כשזו נוגדת עמדות אישיות (77%); אחוז ניכר יהיו מרוצים מהאפשרות של רוב חרדי בישראל (75%); מייחלים לשלטון על פי ההלכה (82%); להפרדה בין גברים לנשים במרחב הציבורי (72%); לנישואין על פי שידוכים (72%), שוללים תכנון משפחה (61%); אינם מעוניינים במקום עבודה מעורב (גברים-נשים); שוללים חשיפה למדיה לא חרדית (72%) מתנגדים להחלת חובת שירות צבאי על ציבורם (85%); טוברים שהחינוך החרדי מספק את ההכנה הטובה ביותר לחיים (88%); ורואים את תפקידם כמשמרי היהדות (89%).

אפילו ביחס לנתונים אלו, כדאי לתהות מיהו בדיוק אותו מיעוט שמחזיק בדעות מנוגדות. התשובות היותר משכנעות מופיעות בשאלות שבהן בבירור נשבר הקונצנזוס, ונחשפים בקיעים באחדות החרדית המדומינת: מי שאינו לומד בישיבה צריך להתגייס לצבא או לשירות לאומי (42%); יש לתמוך בכניסת חרדים למוסדות להשכלה גבוהה (30%); התנגדות לכפייה דתית, בשני הכיוונים (71%). לעתים הקונצנזוס אף מצביע בכיוון מנוגד לסטריאוטיפ: ביקוש למידה מסוימת של "לימודי חול" בנוסף לחינוך הדתי (68%); פתיחות לחיים בשכונות מעורבות (70%); חיוב שילובן של נשים במשרות ניהוליות (57%).

חשוב לציין, גם אם הדבר אינו מפתיע, שקיימת התאמה חזקה בין החרדים שחיים בשכונות מעורבות, משולבים בשוק העבודה, בעלי השכלה חילונית מסוימת, שמצויים בקשרים עם ציבור לא חרדי, חשופים לאינטרנט, לתרבות ולמדיה הלא חרדית, לבין גישות חיוביות כלפי מגמות אלה. ולכן, העובדה כי 76% מהחרדים מצויים בקשר מתמיד עם לא חרדים, מבשרת ומחזקת מגמות להרחבת אינטגרציה. בקרב אלה שמצויים בקשר הדוק יותר עם החברה הסובבת ומעוניינים בקשר עימה, ניתן להבחין, ב"ישראליות" בנוגע לעמדות פוליטיות, שמתבטאת בתמיכה בגישות מדיניות שנוטות לעתים קרובות לימין. לכל רוחב החברה החרדית, משיבים מדווחים על מידה כלשהי של התנדבות ותרומה לצדקה (גמ"חים) (76%); ו-89% פתוחים להשתתפות בפעילות מסוג זה גם למען הציבור הלא חרדי.

תלמידי ישיבות, וכן בהגברת שילוב חרדים באקדמיה ובשוק העבודה. אחוז גבוה מהם מציינים את הזדהותם עם המדינה. חברים מקבוצה זו תומכים, בשיעור גבוה לקבוצות אחרות, בחינוך ללימודים כלליים בבתי ספר, ובמסגרת זו מעוניינים בהקניית מקצועות ליבה לילדיהם. הפרדה מגדרית במרחב הציבורי אינה בראש מעייניהם, רובם אף יהיו מעוניינים לעבוד במשרה שאין בה הפרדה בין גברים לנשים; בנוסף הם יתמכו בשיבוץ נשים למשרות ניהוליות. הם רואים בחיוב חשיפה של החברה החרדית לתקשורת ולעיתונות החילונית ואחוז גבוה מהם קורא ספרות לא חרדית וכללית. לרבים מהם יש גישה לאינטרנט. חברי קבוצה זו מציינים כי הם נהנים מבילוי בקניות, בשיעור גבוה יותר מחברים בקבוצות האחרות, וכן הם ייטו יותר לצאת לחופשות.

תכונות דמוגרפיות אופייניות: אחוז נמוך יותר מחברי קבוצה זו הם לומדי תורה, וזאת ביחס לכל תת קבוצה אחרת, אך אחוז גבוה מהם הם בעלי תואר אקדמי כלשהו. אחוז גבוה יחסית מחברי קבוצה זו נמנה על עדות המזרח וכמעט שני שלישים מחברי קבוצה זו חיים בשכונות מעורבות. לשני שלישים מהם חמשה ילדים או פחות.

5. חיים בקונפליקט של אמונה עמוקה ופתיחות (8.2%)

קבוצה זו מתאפיינת ברמה גבוהה של חשיבה עצמאית שמובילה להטלת ספק בהחלטות הרבנים ולהפחתת האמון בממסד הרבני. עם זאת, חברי קבוצה זו יעדיפו לנפוש במקומות שמיועדים לחרדים בלבד. חברי תת קבוצה זו רואים בחיוב מידה מסוימת של שילוב בין חינוך תורני למקצועות ליבה.

האופי החרדי מסורתי ניכר בכך שרוב חבריה מאמינים שראוי להתחתן בשידוך בלבד וכן מתנגדים לצריכת תקשורת לא חרדית. בנוסף, רובם אינם תומכים בשיבוץ נשים למשרות ניהוליות. הפתיחות של קבוצה זו מתבטאת בעניין שמביעים חבריה במפגש עם חילונים וכן בשיעורי תמיכתם בשילוב חרדים בשוק העבודה ובאקדמיה. התנגדותם ללימודי חול פחותה ביחס לקבוצות אחרות, ורובם מזדהים עם המדינה. מבחינה פוליטית, הם נוטים בדעותיהם לצידה השמאלי של המפה – הם אינם מתנגדים לזיתור על שטחים תמורת שלום, ואחוז ניכר מקרבם תומך בפינוי התנחלויות כחלק מפתרון שתי המדינות. בנוסף, הם תומכים בשיוויון זכויות לערביי ישראל.

מחברי קבוצה זו מעוניין בהשתלבות חרדים באקדמיה, והם ייחסו חשיבות גבוהה לרווחה כלכלית יחסית לתת קבוצות אחרות. ואחוז גבוה יותר של חברים בתת קבוצה זו מעורב בפעילויות צדקה (גמ"חים). ככלל, נוטים יותר לעמדות ימניות בשאלת הקונפליקט הישראלי-פלסטיני. עם הרצון להשתלבות בא גם רצון להשפיע, שמתגלם בתמיכה גורפת לישראל כמדינת הלכה ומתבטא גם בשביעות רצון מתחזיות דמוגרפיות לרוב חרדי בישראל בעתיד, ובאמונתם כי תפקידה של הקהילה החרדית הוא להגן על צביונה היהודי של המדינה. חברים בתת קבוצה זו נוטים שלא לבטל את עצמם בתמיכתם בסמכות הרבנית וביחסם אליה. **תכונות דמוגרפיות אופייניות:** אחוז יחסית גבוה של ספרדים, ומעל ל 80% מקרב הגברים הם לומדי תורה.

3. גישה הומניטרית בתוך ההלכה (16.6%)

חברי תת קבוצה זו מחזיקים בגישה הומניטרית יותר לסכסוך הישראלי-פלסטיני (אחוז גבוה תומך במתן סיוע הומאניטרי לעזה, מתנגד להרחבת ההתנחלויות ולא מתנגד לזיתור על שטחים תמורת שלום), יחד עם נקודת מבט חרדית אדוקה. להלכה יש תפקיד מכריע בעולם התוכן של קבוצה זו. יותר מקבוצות אחרות, מאמינים חבריה כי עמדות רבניהם אינן מונעות מגורמים חיצוניים ומדינת הלכה חשובה להם. הם מאמינים בחינוך תורני ומתנגדים להוספת מקצועות ליבה. בחופשות בוחרים לבקר במקומות קדושים. תת קבוצה זו מתאפיינת באורח חיים מתבדל ואחוז גבוה מחברי הקבוצה גר בשכונות נפרדות. אינם מעוניינים בשילוב חרדים במוסדות האקדמיים החילוניים, ומתנגדים לגיוס חרדים לצבא. יותר מאחרים, הם מתנגדים לצריכת מדיה חילונית. לאחוז גבוה אין גישה לאינטרנט, גם לא ל"אינטרנט כשר".

תכונות דמוגרפיות אופייניות: בהערכה גסה ניתן לומר כי שליש מהם לומדים, כרבע מגדירים את עצמם כלומדים ועובדים, ויותר ממחציתם "ליטאים".

4. ליברלים משתלבים (8.3%)

תכונה מאפיינת לחברי קבוצה זו הוא שאיפתם להשתלב במדינה ובחברה הישראלית, והיותם ליברלים יותר בכל הנוגע להתבדלות מן החברה ולהפרדה מגדרית. הם רואים עצמם כבעלי דעה עצמאית, וייטו להחשיב פחות דעת רבנים. הם תומכים בגיוס לצבא של חרדים שאינם

מאפיינים דמוגרפיים מבדילים: קבוצה מבוגרת יחסית - 2/3 מעל גיל 35. 1/3 מהם לומד, ו-1/3 נוסף לומד ועובד. 2/3 גברים, ורבע גרים בשכונות נפרדות.

6. הטוב בשני העולמות (7.9%)

התכונות המאפיינות את החברים בתת קבוצה זו הן המקום החשוב שתופס העולם החרדי בחייהם ורצונם לטעום מן העולם שמחוץ לו. מחד, הם היו רוצים - למען הקונצנזוס - לראות את ישראל הופכת למדינת הלכה והם משוכנעים בכך שתפקידה של החברה החרדית בישראל הוא שמירת היהדות, ותומכים ברמה גבוהה של שליטה רבנית. מאידך, פחות חשובה הפרדה מגדרית, לאחוז ניכר אין כל בעיה עם חשיפה לתקשורת חילונית וכן רצונם להיפגש עם לא חרדים. שאיפתם להיות חלק מן החברה הישראלית באה לידי ביטוי ברצונם לראות יותר חרדים באקדמיה, בתמיכה בגיוס לצבא של חרדים שאינם לומדי תורה, בכך שלא ניכרת התנגדות ללימודי ליבה; לחופשה ייצאו גם לאתרים לא חרדיים; אינם תומכים בהפרדה מגדרית במרחב הציבורי ומעטים יחסית מאמינים שחינוך חרדי מכין טוב יותר לחיים מחינוך חילוני. מעניין גלגול את השיעור הגבוה יחסית, של תמיכה בתכנון המשפחה בקרב חברי תת-קבוצה זו.

חברים בתת-קבוצה זו מייחסים חשיבות גבוהה לרווחה כלכלית, וישנה התעניינות בקניות ובצרכנות. הם חשופים לתקשורת החילונית יותר מקבוצות אחרות, ובהערכה גסה, לחמישים אחוז מהם יש גישה לאינטרנט "לא כשר". ל-30% מהם יש חשבונות פייסבוק ומעל למחציתם מאזינים לעתים קרובות למוסיקה לא דתית וקוראים ספרים שמחבריהם חילוניים או לא יהודים. כרבע מהם רואים טלוויזיה, או מאזינים לשידורי ספורט ברדיו ופחות סביר שיתנגדו לפרסומות "לא צנועות".

תכונות דמוגרפיות מאפיינות: אחוז הלומדים מקרב קבוצה זו הוא הנמוך ביותר מבין שאר תתי הקבוצות ואחוז גבוה מהם נמנים על המעמד הבינוני, או הבינוני-גבוה. בקבוצה זו יש בעיקר מזרחים, וחבריה מתגוררים בשכונות מעורבות.

7. חוששים מרוב חרדי (6.7%)

התכונה שמגדירה תת קבוצה זו היא חששם מהשתלטות חרדית על המדינה יחד עם רגש לאומי שמוביל לתמיכתם בשילוב חרדים בחיי המדינה והחברה הסובבת. זו הקבוצה שחבריה חוששים מהשלכות דמוגרפיות, מכך

שבישראל יהיה רוב חרדי בעשורים הבאים. יותר מאחרים הם חוששים משליטה חרדית במדינה ומתנגדים להפיכת ישראל למדינת הלכה. הם אינם שותפים להרגשה שתפקידם של החרדים הוא לשמר את אופיה היהודי של המדינה. הם לא מתנגדים לתחבורה ציבורית בשבת בערים חילוניות, והם שואפים לשילוב חרדים בשוק העבודה ובאקדמיה, וכך לגיוסם של חרדים שאינם בני ישיבות, לצבא.

הם אינם בעד הפרדה משאר חלקי החברה ורוצים להיות מעורבים בחברה הלא חרדית. הם מתארים את עצמם כמעוניינים במפגש עם חילונים, וככלל מצויים יותר בקשרים עם לא חרדים. הם נכונים לעבוד במקומות עבודה ללא הפרדה מגדרית, והפרדה במרחב הציבורי פחות חשובה להם. חברי קבוצה זו חשופים לתקשורת הלא-חרדית בשעור גבוה, וסבירות גבוהה שיימצאו כאן מי שיש להם גישה לאינטרנט "לא כשר", יותר מאשר בכל קבוצה אחרת. אחוז גבוה מקרב חברי קבוצה זו קוראים ספרים שמחבריהם לא חרדים או לא יהודים.

תכונות דמוגרפיות מגדירות: זו הקבוצה הצעירה ביותר - יותר ממחצית מחברי קבוצה זו הם מתחת לגיל 35 - ושני שלישים מהם גברים. שלישי מחברי קבוצה זו חיים בשכונות מעורבות.

באופן חשוב ומעניין, בתת הקבוצה שכללה את הציבור הרחב ביותר (29.5%) זכה לכינוי "מקום טוב באמצע", התשובות לרוב השאלות התמקמו בדיוק בין שני הקטבים, ורק כאן הגדירו המשיבים את זהותם באופן גורף כישראלית ויהודית, כששני המרכיבים זכו למעמד שווה. במובנים רבים משיבים אלה מייצגים את הסוציולוגיה של מעמד הביניים המזרחי. את תת הקבוצות הנוספות ניתן לכנות: "תחושה של מניעת זכויות והדרה" (8% מהמשיבים), "מסורת, דת ומסורת" (17%), "גאווה ותחושת שייכות" (19% מהמשיבים), גבעתיים (13%) ותל אביבים (14%). להלן תיאור של כל אחת מהקבוצות, שמאפשר לנו ראייה מפורטת יותר של ערכים שמרכיבים את החברה המזרחית כיום.

1. תחושת קיפוח והדרה, (7.5%)

הגדרה עצמית ממוצעת: 26% זהות ישראלית, 25.2% זהות יהודית, 43.9% זהות מזרחית, 4.1% זהות לפי ארץ מוצא. חברי תת קבוצה זו מאד מסורתיים וקשורים לזהותם המזרחית - תחושת ההזדהות הגבוהה ביותר שלהם היא עם השתייכותם למה שנקרא ה"שבט" המזרחי; כמו כן הם נושאים תחושה עזה של אפליה סמלית ויומימית כלפי המזרחים בישראל ותחושת אי-שוויון בין מזרחים לאשכנזים. הם אינם רואים הזדמנויות רבות להתפתחות כלכלית ומרגישים שמצבם הכלכלי מושפע לרעה ממוצאם האתני. הם גם אלה ששביר ביותר שיתמכו בפוליטיקה ובפוליטיקאים שממוקדים בזהות המזרחית, הם בעלי נטיה ימנית ובעיקר מצביעי ליכוד. חברי קבוצה זו חשים הרבה יותר בנוח בסיטואציות חברתיות שהמזרחיות משמעותית בהן, ורובם נשוי לבני/ות זוג מזרחים; הם גם ייתו יותר להעדיף שילדיהם יתחתנו עם מזרחים. הם מזדהים כמסורתיים ורמת ההשכלה הפורמלית שלהם מעט נמוכה ביחס לשאר תתי הקבוצות.

2. מסורת, דת, ומסורת (17%)

הגדרה עצמית ממוצעת: 11% זהות ישראלית, 80.1% זהות יהודית, 5.6% זהות מזרחית, 3.3% זהות לפי ארץ המוצא. זהות יהודית ושמירת מסורת חשובות ביותר לחברי קבוצה זו - כאן הסבירות הגבוהה ביותר למצוא שומרי כשרות והורים שאף יצפו מכך לילדיהם ורוב שמזדהה כחרדי או דתי. הם גם הימנים ביותר מכל תתי הקבוצות, עם ריכוז גבוה במיוחד של מצביעי ש"ס - המפלגה החרדית מזרחית.

את הזהות המזרחית ניתן להגדיר כגמישה. הנשיא ריבלין לא מנה את הזהות המזרחית כאחת מ"ארבעת השבטים" בנאומו המפורסם, אלא העדיף לראות את זהותם השבטית הבסיסית של אזרחי ישראל היהודים כמתחלקת בין חרדיות, ציונות דתית וחילוניות. לזהות המזרחית תפקיד מרכזי בשינוי הנוף שמתחולל בחברה הישראלית. יותר מ-40% מהיהודים הישראלים באים מרקע מזרחי, וניתן לחוש בנוכחות העולה של תרבות מזרחית בספירה הציבורית בישראל. פניה המשתנות של ישראל קשורות באופן הדוק עם היחלשות הדומיננטיות של יוצאי אירופה המערבית, והגברת הנוכחות המזרחית שמגדירה את החברה, התרבות והפוליטיקה בישראל.

ראיינו 1000 משיבים שארצות הולדתם הן במזרח התיכון או בצפון אפריקה, או שיש להם לפחות הורה אחד, או סב/ סבתא שנולדו שם, ללא קשר למידת הגדרתם העצמית כ"מזרחים". בקיום כלליים, ניתן לראות אוכלוסיה שמחויבת למסורת, עם נטיה לעמדות פוליטיות ימניות יחסית, שמבטאת מודעות לאפליה בעבר, אך בעלת עמדה אמביוולנטית בנוגע לאפליה בהווה. יהדות וישראליות הן מאפיינים מרכזיים בזהותם של חברי קבוצה זו (אך לא בהכרח מזרחיות). הם פתוחים לשינויים בחלוקה המסורתית של התפקודים המגדריים, וחווים תזוזה חברתית-כלכלית.

בחיפוש אחר המבדיל בין המשיבים המזרחים השונים, מבשר ההבחנה המרכזי היה הגדרת הזהות שלהם. אלה שטענו שאחוז גבוה מזהותם הוא מזרחיותם ("איזה אחוז מזהותך הוא יהודי? ישראלית? מזרחית? ארץ מוצא - מרוקו, טוניס, עירק, תימן וכו'"), גם החשיבו יותר את המסורת, חשו יותר בנוח בחברת מזרחים אחרים, נחלו הצלחה כלכלית פחותה ביחס להוריהם, הצדיקו פוליטיקאים שמדגישים את האפליה כלפי המזרחים, ונטו לדעות ימניות יותר. בצד השמאלי של המפה הפוליטית לא היה כל ביטוי סטטיסטי לזהות מזרחית יהודית חזקה. כך למשל, לשילוב בין הזדהות מזרחית חזקה לבין פוליטיקה שמאלנית של "הכרה בזכויות", אין כיום כוח אלקטורלי טבעי. בשמאל נמצא את אלה שזהותם מוגדרת קודם כל כ"ישראלית", ובמרכז המפה הפוליטית דומיננטיים המשיבים שזהותם יהודית וישראלית. על סמך תשובות אלה לסקר, יצרנו ששה אבות טיפוס של מזרחים בישראל.

הם מעדיפים שילדיהם יינשאו למזרחים, ומשמרים סממנים רבים של התרבות המזרחית מה"ארץ הישנה", כמו הגיית ח' וע'. הם צעירים יחסית ופחות מבוססים, וסבירות גבוהה ביחס לשאר תת הקבוצות שיתגוררו בירושלים.

3. גאווה ותחושת שייכות (19%)

הגדרה עצמית ממוצעת: 22.8% זהות ישראלית, 32.4% זהות יהודית, 19.7% זהות מזרחית, 25.2% זהות לפי ארץ מוצא.

חברי תת קבוצה זו מתאפיינים בהזדהות חזקה עם ארצות מוצאם (מרוקו, טוניס, תימן, לוב, וכד'), שגוברת על זהותם הישראלית או המזרחית-קולקטיבית. מבחינה פוליטית הם נוטים לימין-מרכז, והינם בעיקר מצביעי ליכוד. המסורת חשובה להם, הם שומרי כשרות ומעוניינים שילדיהם יהיו שומרי מסורת. מבין כל המשיבים לסקר, חברי קבוצה זו נטו ביותר לחגוג את חגי ארצות המוצא שלהם. הם חשים שיש אי-שיוויון בין מזרחים לאשכנזים, ותומכים בפוליטיקאים מזרחים שנלחמים באפליה זו. הם חשים חסר בייצוגם במדינה – כמו למשל חוסר בייצוג מזרחי בשוק ההון וכן העובדה שמורשת דתית מזרחית לא נלמדת בבתי הספר. הם מדווחים על יתר נינוחות במצבים חברתיים שבהם יש רוב מזרחי. באופן כללי, בעלי פחות השכלה פורמלית ובמעמד סוציו-אקונומי פחות מבוסס. ליותר מ-75% מהם יש בני זוג מזרחים.

4. מקום טוב באמצע (29.5% מהמשיבים)

הגדרה עצמית ממוצעת: 43.3% זהות ישראלית, 47.6% זהות יהודית, 6.4% זהות מזרחית, 2.7% זהות לפי ארץ מוצא. הגדולה ביותר מבין כל קבוצות המחקר, חברי הקבוצה רואים את עצמם כממוקמים במרכז – בין שמאל לימין, ומשלבבים זהויות חזקות של יהדות וישראליות. הם אינם חשים אפליה או הדרה על בסיס אתני. זוהי תת הקבוצה המבוגרת ביותר – 75% מהם מעל גיל 35, אך מצויים פה פחות בני 65 ומעלה. זו הקבוצה החזקה ביותר מבחינה כלכלית והמשכילה ביותר. נוטים מעט יותר להזדהות כמסורתיים ופחות כדתיים או חרדים.

5. גבעתיים (13%)

הגדרה עצמית ממוצעת: 54.3% זהות ישראלית, 23.2% זהות יהודית, 12.6% זהות מזרחית, 9.9% זהות לפי ארץ מוצא.

תת-קבוצה זו קרויה על שם פרבר של תל אביב, שמזוהה עם המעמד הבינוני-גבוה, ניכרת בה נטיה פוליטית למרכז-שמאל, וניתן לראותה כגירסה קצת פחות קיצונית של התת קבוצה התל אביבית: בעוד שחבריה מזהים את עצמם באופן ברור כישראלים, כנגד זהות מזרחית או אפילו יהודית, הדבר ניכר כאן בשעור מעט נמוך יותר מאשר בתת-קבוצה התל אביבית, עניינם בשמירת מסורת הוא פחות מן הממוצע, אך יותר מבקרב ה"תל-אביבים" והם נוטים למרכז או מרכז-שמאל: 40% הצביעו ל"כולנו" ואילו 40% אחרים הצביעו ל"יש עתיד" או ל"מחנה הציוני". הם רואים בזהותם המזרחית אפיק להבנה טובה יותר של הערבים. הם מעט צעירים יותר משאר תתי הקבוצות וקצת יותר מ-50% מהם מזדהים כחילונים, פחות מבקבוצה התל אביבית. חברים בקבוצה זו יהיו בדרך כלל יוצאי עירק, בשעור משמעותי מבחינה סטטיסטית.

6. תל אביב (14%)

הגדרה עצמית ממוצעת: 84% זהות ישראלית, 9.9% זהות יהודית, 4.3% זהות מזרחית, 1% זהות לפי ארץ מוצא.

קבוצה זו קרויה על שם בירת התרבות של ישראל החילונית, וחבריה משקפים תואר זה בזהות העצמית שלהם – כשהם מתבקשים לבחור בין זהות יהודית לישראלית, הם בוחרים בישראלית, באופן גורף. הם הכי פחות מזוהים עם סממני זהות ומסורת מזרחית – כאן יהיה הכי קשה למצוא דוברים ב"מבטא" מזרחי, או כאלה שמחשיבים שמירת מסורות דתיות או אתניות, ושומרי כשרות. חברי קבוצה זו הם בעלי נטיה למרכז-שמאל, בעיקר מצביעי "יש עתיד" ו"המחנה הציוני" – והם ייטו פחות לתמוך בפוליטיקאים שהאג'נדה שלהם היא הזהות המזרחית. אכן, נתקשה למצוא כאן מי שיחוושו שמוצאם האתני מעכב באיזשהו אופן את התקדמותם בחברה והם מרגישים שיש שיוויון חברתי בין אשכנזים למזרחים; כמחצית מהם נשואים לבני זוג לא מזרחים. (הם בעיקר בגיל העמידה 75% מעל גיל 35) ומבוססים כלכלית, יגורו בדרך כלל במרכז הארץ (תל אביב והסביבה) מזדהים כחילונים, בדרך כלל יהיו ממוצא מצרי, סורקי, סורי.

דתיות, רק שליש מהמשיבים ציינו שהם מקיימים את המסורת בשל לחץ חברתי. נתונים אלה מציעים, כך נראה, רצון עז לשמר את התרבות והמסורות הקיימות, יחד עם התפתחות השקפת עולם מודרנית, אך כזו שאינה בהכרח "חיקוי" של המערב.

4. הסכסוך הישראלי-פלסטיני

השקפות הקהילה הערבית ישראלית על הקונפליקט הן מגוונות, גם אם ככלל, קהילה זו תומכת בתוקף בצד הפלסטיני. שליש מן המשיבים מסכימים שארץ ישראל ההיסטורית היא מולדתו של העם היהודי באותה מידה שהיא מולדתם של הפלסטינים, ושליש אינם מסכימים עם קביעה זו. מעל 50% אינם מסכימים לתפילת יהודים על הר הבית בשום תנאי, בעוד 25% מוכנים לכך כל עוד זה לא מסכן את מעמדם של המקומות הקדושים למוסלמים.

לא ניתן להגדיר את אזרחי ישראל הערבים כקבוצה אחת

תוצאות הסקר מראות כי אין לראות את החברה הערבית-ישראלית כמקשה אחת. כשעל הפרק עומדים הנושאים המרכזיים בחברה הישראלית כיום, ניתן להבחין במגמות סותרות בחברה הערבית. בכדי להדגיש מתחים ומורכבויות אלה, מציע הסקר חלוקה של החברה הערבית לארבע תת קבוצות שמייצגות את המגמות והכיוונים השונים באוכלוסייה. חלוקה כזו מאפשרת הבנה עמוקה יותר של החברה מחלוקה שמבוססת רק על תשובות לשאלות שנשאלו. כחלק מתהליך גיבושן של קבוצות אלה הוצגה בפני המשיבים שאלת ה"זהות העצמית", שבה הם התבקשו לתאר את זהותם באמצעות חלוקתה לאחוזים, בהתאם לחשיבות היחסית של כל מרכיב בה. הקטגוריות שהוצעו: ערבי, פלסטיני, דתי (כלומר מוסלמי, נוצרי או דרוזי), וישראלי. התשובות לשאלה זו היו אמצעי מרכזי לאיתור החלוקה האולטימטיבית.

תמהיל מאפייני זהות עצמית:

36% זהות דתית, 28% זהות ערבית, 20.6% זהות ישראלית, 14.8% זהות פלסטינית.

תוצאות הסקר, וביחוד החלק ההבחנתי שבו, מעידים על מורכבות החלוקות בתוך החברה הערבית-ישראלית ועל רמת ההבדלים והפילוג בתוכה כשמגיעים לנושאים המרכזיים בחברה הישראלית כיום. הם גם שוברים את ההתאמה המוחזקת בחברה הישראלית בין רמת הדתיות לבין דעות פוליטיות ו/או לאומיות.

ממצאי הסקר מעידים כי רבים מאזרחי ישראל הערבים שואפים להשתלב בחברה הישראלית הכללית. בנסיון להבין למה הכוונה ב"השתלבות", ניכרים הבדלי דעות בנוגע למידת ההשתלבות הרצויה ולהיקפה. צצים הבדלים בדעות ביחס לנושאים מרכזיים בחברה הישראלית, שבהכללה נקשרים בתפיסות השונות לגבי רמות השילוב האפשריות והרצויות. באוכלוסיה הערבית, ניתן על פי תשובות בארבעה המשתנים הבאים, לשרטט את מיקומן היחסי של הקבוצות על הרצף שבין שילוב להפרדה.

1. שביעות רצון מהחיים בכלל ומהחיים בישראל בפרט

רוב המשיבים מרוצים מחייהם באופן כללי, ומסכימים עם התחושה שנתפחות בפניהם יותר אפשרויות משעמדו בפני דורות קודמים. עם זאת, קיימים פערים משמעותיים בשאלה האם מנגנוני המדינה מייצרים הזדמנויות עבור ערביי ישראל (שעור המסכימים זהה לשעור המתנגדים). אחוז גבוה חש כי מעמדם של ערביי ישראל לא השתפר בשנים האחרונות - 41% אומרים שלא השתפר, בעוד 30% גורסים שיש שיפור.

2. יחסים עם יהודים והשתלבות במוסדות

שאיפתם של ערביי ישראל לקחת חלק במדינה ולקיים קשרים עם יהודים היא ברורה: 88% מכלל המשיבים דיווחו שהם נכונים לעבוד במקום שבו יהודים וערבים עובדים יחד, ובסביבות 50% ממשיבי המחקר תומכים בשילוב ערבים בכוחות המשטרה. כמחצית מהמשיבים אמרו שהיו מעוניינים להרחיב את מעגל מכריהם היהודים, ומספר שווה ציין שהם מרגישים בנוח בסביבת רוב יהודי. כמחצית מהמשיבים דיווחו שאינם חוששים להמצא במחיצתם של יהודים בעיתות מתח, שנוצר כתוצאה ממצב ביטחוני.

3. מיקומן של נשים בחברה ויחס למסורת - מודרנה - מערב

76% מכלל המשיבים לסקר ציינו את תמיכתם בכך שגברים יטלו חלק פעיל יותר ומשמעותי בגידול הילדים ובעבודות הבית. כמו כן, שני שלישים מהמשיבים ציינו שהם ישמחו לראות יותר נשים מעורבות בפוליטיקה המקומית והמדינית. הצלבת התשובות לשאלות שונות שנשאלו בנושאים של שמירת המסורת, תרבות, ודעות בנוגע לתרבויות המערב, חושפת תוצאות מעניינות: בעוד ש71% ממשתתפי הסקר ציינו כי חבריהם רואים אותם כ"מודרניים", רק שליש מהמשיבים ביטאו שאיפה לחיות בחברה שדומה לחברה המערבית. כמו כן, בעוד שרוב מוחץ ציין שמירת מסורת

תתי-קבוצות בחברה הערבית ישראלית

משתלבים (36% מהמשיבים); שמרנים (21%); בעלי קשיים כלכליים (19%); ובדלנים/המסתגרים (24%). יש לשים לב לחפיפה המסוימת בין הקבוצות. נכון יותר לראות את החלוקה כרצף מאשר כארבע קבוצות שביניהן מפרידים גבולות ברורים.

תת-קבוצה #1: משתלבים (36% מהמשיבים)

הגדרה עצמית ממוצעת: 31.6% דתיים, 28.5% ערבים, 27.9% ישראלים, 11.5% פלסטינים. בקבוצה זו ניתן למצוא רמה גבוהה ביותר של זהות ישראלית. היא כוללת שילוב של דתיים, מסורתיים וחילונים מבין הערבים אזרחי ישראל, עם אחוז גבוה יחסית של משיבים חילונים ביחס לשאר הקבוצות. ככל שאר תתי הקבוצות, גם כאן יש רוב מוסלמי מוחלט, אך תת קבוצה זו כוללת יותר נוצרים ודרוזים יחסית לאחרות. חברי קבוצה זו מאמצים זהויות ליברליות ומודרניות, ומציינים שהם מעוניינים להיות חלק מחברה פתוחה. הם מרוצים מחייהם ומרגישים שפתוחות בפניהם יותר אפשרויות משעמדו להוריהם. בה בעת הם גם מרגישים שמצבם של ערביי ישראל לא השתפר בחמש השנים האחרונות. הם תומכים בהשתלבות במשטרה ובגופים דיפלומטיים, והביעו תגובות מתונות לשאלות בנושא הקונפליקט הישראלי-פלסטיני, ובנושאים חברתיים.

תת-קבוצה #2: המסורתיים (21% מהמשיבים)

הגדרה עצמית ממוצעת: 44.3% דתיים, 24.4% ערבים, 20.4% ישראלים, 9.9% פלסטינים. זהות דתית ומסורת הן מרכיבים דומיננטיים כשמדובר בתת קבוצה זו, שחבריה מציינים כי שמירת המסורת אינה חשובה להם פחות משהיתה חשובה להוריהם. בקטגוריה זו, הבדואים הם בעלי הייצוג הגבוה בהשוואה לקבוצות האחרות. חברי תת קבוצה זו ציינו את החשיבות של כיסוי ראש לנשים, והתנגדו לכפיית החוק כנגד פוליגמיה. בו בזמן, הם הביעו תמיכה בכך שגברים יקחו חלק גדול יותר בבית וכן תמכו בהשתתפות נשים בפוליטיקה, גם אם באחוזים נמוכים יחסית לקבוצות האחרות. בממוצע, השאיפה לחיות בחברה כמו-מערבית, היא הנמוכה ביותר בקבוצה זו. הם מרגישים יותר בנוח בסביבה יהודית מהמשיב הממוצע. בהכללה, תשובותיהם לשאלות שנוגעות לקונפליקט הישראלי-פלסטיני ולנושאי ביטחון היו קרובות לממוצע של כל הנסקרים.

תת-קבוצה #3: בעלי קשיים כלכליים ("השורדים")

(19% מהמשיבים)

הגדרה עצמית ממוצעת: 31.3% דתיים, 30.05% ערבים, 21% ישראלים, 17.1% פלסטינים. המעמד הסוציו-אקונומי של בני קבוצה זו הוא הנמוך מכל תתי הקבוצות ובאופן כללי נמוך בהרבה ממעמדו של הישראלי הממוצע. המשיבים מתת קבוצה זו אינם מרוצים מחייהם, הם מאמינים שמעמדם של הערבים בחברה הישראלית לא השתפר בחמש השנים האחרונות, והם מדווחים כי חוו אפליה בשל זיהויים כערבים. חברים בתת קבוצה זו דיווחו כי אינם מרגישים בנוח בחברה הישראלית, וחלקם מרגישים כי היהודים בישראל, ככלל, שונאים ערבים. על אף האתגרים הכלכליים שניצבים בפניהם, ניתן לתאר את תשובותיהם לשאלות על הנושאים המרכזיים בחברה הישראלית, כמתונות יחסית, ובכלל זה גם תשובותיהם בנושאי ליבה כמו הקונפליקט. חברי הקבוצה דירגו את מרכיבי הזהות שלהם באופן יחסית שווה.

תת-קבוצה #4: בדלנים/ מסתגרים (24% מהמשיבים)

הגדרה עצמית ממוצעת: 38% דתיים, 30% ערבים, 21% פלסטינים, 9% ישראלים. אחוז ניכר מחברי קבוצה זו מזדהים ראשית כפלסטינים, ותשובותיהם מביעות נטיה חזקה לזהות פוליטית ואתנית מתבדלת. בתשובותיהם לשאלות על הסכסוך הישראלי פלסטיני ניכרת העדפה ברורה לעמדות לאומיות. המשיבים שנכנסו תחת קטגוריה זו ענו באופן דומה לשאלות על הנושאים העיקריים שעומדים על הפרק בחברה הישראלית כיום, והם מתנגדים לשילוב ערבים אזרחי ישראל במוסדות מדינה כמו המשטרה והסגל הדיפלומטי. הם מעדיפים לחיות בקהילות ערביות בלבד, מדווחים על תחושת אי נוחות בסביבה שבה יש נוכחות יהודית שלטת, ואינם מעוניינים בהרחבת חוג מכריהם היהודים. חשוב לקחת בחשבון כי קבוצה זו כוללת אחוז גבוה יותר של חברים שחיים ברווחה כלכלית מאשר בשאר תתי הקבוצות. חבריה מתארים את עצמם כליברלים ומודרניים, ואחוז גבוה יותר מבכל תת קבוצה אחרת מזדהה כחילוני. הזהות הפלסטינית היא סמן זהות מרכזי בקבוצה זו, והמרכיב ה"ישראלי" הוא באחוז הנמוך ביותר ביחס לכל תת-קבוצה אחרת.

